КОВАЛЬЧУК СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Івано-Франківський юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»,
в.о. завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики,
доктор юридичних наук, доцент

ПОВЕРНЕННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ВЛАСНИКУ (ЗАКОННОМУ ВОЛОДІЛЬЦЮ) ЯК СПОСІБ ВИРШЕННЯ ЇХ ДОЛІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Повернення речових доказів власнику (законному володільцю) зумовлює поновлення у нього відповідних правомочностей, що випливають з належного йому права власності, у зв'язку з чим виступає одним зі способів вирішення долі речових доказів (п. 5 ч. 9 ст. 100 КПК України). Повернення речових доказів власнику (законному володільцю) становить зміст кримінальної процесуальної реституції як одного із процесуальних засобів захисту майнових прав потерпілого. Для позначення цього засобу, поряд із терміном «кримінальна процесуальна реституція», вченими нерідко використовується термін «кримінально-правова реституція», хоча аналіз наведених ними визначень свідчить про те, що переважна більшість науковців, незалежно від використовуваної термінології, розуміє під вказаним процесуальним засобом фактичне поновлення майнового становища потерпілого шляхом повернення йому майна, неправомірно відчуженого внаслідок вчинення щодо нього кримінального правопорушення [1, с. 252; 2, с. 152-153; 3, с. 228]. Окремі вчені розмежовують вказані терміни за пропонованим ними предметом реституції та розуміють під кримінально-правовою реституцією поновлення матеріального становища потерпілого шляхом повернення йому речових доказів – об'єктів злочинного посягання, а під кримінальною процесуальною реституцією – поновлення матеріального становища потерпілого шляхом повернення йому майна, вилученого у нього внаслідок незаконних дій слідчого, прокурора, суду [4, с. 53; 5, с. 227].

Аналізуючи наведені позиції, потрібно відзначити, що, по-перше, захист майнових прав потерпілих за допомогою реституції, як обґрунтовано вказує В.Т. Нор, можливий лише за наявності таких умов: 1) протиправного (злочинного) відчуження майна, яке перебувало у володінні потерпілого; 2) виявлення майна (об'єктів злочинного посягання) та його приєднання до кримінальної справи в якості речового доказу; 3) збереження вказаним майном свого початкового (до відчуження) стану; 4) володіння ним властивістю перебувати у цивільному обігу [2, с. 164]. Виходячи з цих умов, застосування реституції зумовлюється неправомірним відчуженням потерпілим майна, яке виступало предметом вчиненого щодо нього кримінального правопорушення та у подальшому було визнано речовим доказом.

По-друге, застосовувана у кримінальному провадженні реституція спрямована на повернення власнику (законному володільцю) неправомірно відчуженого ним внаслідок вчинення кримінального правопорушення майна, визначеного п. 5 ч. 9 ст. 100 КПК України, – грошей, цінностей та іншого майна, що були предметом кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння та не підлягають конфіскації. Застосування реституції призводить до повернення власнику (законному володільцю) вказаного майна та поновлення його правомочностей щодо володіння і користування ним. Хоча кримінально-процесуальна реституція нерідко розглядається як одна із форм (способів) відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні [1, с. 243; 6, с. 4; 7, с. 84], проте її застосування не призводить до відшкодування завданої потерпілому шкоди і відбувається незалежно від його здійснення. У зв'язку з цим обґрунтованою виступає позиція вчених, які вказують на недоцільність ототожнення реституції з відшкодуванням завданої злочином майнової шкоди [2, с. 156; 8, с. 111] і заперечують можливість її визначення в якості однієї з форм відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні [8, с. 112; 9, с. 148].

На відміну від застосовуваної у кримінальному провадженні реституції, повернення власнику (законному володільцю) іншого майна, вилученого у нього під час кримінального провадження внаслідок незаконних дій слідчого, прокурора та суду, як і грошова компенсація втрачених або пошкоджених ними речових доказів, охоплюється відшкодуванням (компенсацією) шкоди у кримінальному провадженні. Повернення власнику (законному володільцю) такого майна та компенсація його вартості у разі втрати здійснюється у порядку, визначеному ст. 130 КПК України і Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01.12.1994 р. № 266/94-ВР [10; 11].

По-третє, нормативне закріплення предмету реституції, підстав і процесуального порядку її здійснення у КПК України вказує на кримінальну процесуальну природу відповідних правовідносин і доцільність використання для позначення вказаного процесуального засобу захисту майнових прав потерпілого терміну «кримінальна процесуальна реституція».

Таким чином, кримінальна процесуальна реституція являє собою процесуальний засіб захисту майнових прав потерпілого, що полягає у поновленні його майнового становища шляхом повернення визнаних речовими доказами грошей, цінностей та іншого майна, що були предметом вчиненого щодо нього кримінального правопорушення.

З огляду на норму п. 5 ч. 9 ст. 100 КПК України, у разі, якщо власника (законного володільця) грошей, цінностей та іншого майна, що були предметом кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння, не встановлено, то вони переходять у власність держави в установленому Кабінетом Міністрів України порядку [10].

Повернення речових доказів власнику (законному володільцю) як спосіб вирішення їх долі закріплюється законодавцем у п. 5 ч. 9 ст. 100 КПК України в якості винятку із застосування спеціальної конфіскації, що призводить до помилкового висновку про пріоритет публічного інтересу держави у конфіскації предметів кримінального правопорушення над приватним інтересом потерпілого у поновленні його майнових прав на гроші, цінності та інше майно, яке було неправомірно відчужене ним внаслідок вчинення кримінального правопорушення. По-перше, відповідно до ч. 10 ст. 100 КПК України, під час вирішення питання щодо спеціальної конфіскації насамперед має бути вирішене питання про повернення грошей, цінностей та іншого майна власнику (законному володільцю) та/або про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням [10]. З огляду на вказану норму, законодавець надає пріоритет забезпеченню майнових прав потерпілого. По-друге, у порядку застосування кримінальної процесуальної реституції власнику (законному володільцю) підлягає поверненню будь-яке майно, що виступало предметом вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, за винятком вилученого з обігу майна. Проте, при вирішенні питання про долю останнього прийняттю, на підставі п. 3 ч. 9 ст. 100 КПК України, підлягає рішення про його передачу відповідним установам або знищення. Таким чином, гроші, цінності та інше майно, що були предметом кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння, підлягають поверненню власнику (законному володільцю), а у разі його невстановлення переходять у власність держави, що зумовлює необхідність внесення відповідних змін до п. 5 ч. 9 ст. 100 КПК України.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процес: Підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; [за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило]. – Х.: Право, 2013. – 824 с.
2. Нор В.Т. Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве / В.Т. Нор. – К.: Вища школа, 1989. – 275 с.
3. Тлепова М.І. Правова природа кримінальної процесуальної реституції / М.І. Тлепова // Малиновські читання: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (м. Острог, 13-14 листопада 2015 року). – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – С. 227-228.
4. Корякін Р.В. Реституція в сучасному кримінальному процесі України: Дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09 / Роман Вячеславович Корякін. – Луганськ, 2006. – 196 с.
5. Шумило М.Є. Реабілітація в кримінальному процесі України: Монографія / М.Є. Шумило. – Х.: Арсіс, 2001. – 320 с.
6. Гузела М.В. Відшкодування заподіяної злочином шкоди за ініціативою суду в кримінальному судочинстві України: Автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09 / Михайло Васильович Гузела. – Л., 1999. – 18 с.

7. Стєбєлєв А.М. Правове регулювання відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному процесі України: Дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09 / Антон Михайлович Стєбєлєв. – Х., 2016. – 204 с.
8. Горєлова В.Ю. Кримінально-процесуальна реституція: поняття та порядок застосування / В.Ю. Горєлова // Правничий вісник Університету «КРОК». – 2011. – Вип. 8. – С. 107-113.
9. Миколенко О.М. Класифікація та правове закріплення процесуальних форм відшкодування шкоди у кримінальному провадженні / О.М. Миколенко // Правова держава. – 2015. – № 20. – С. 146-151.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.
11. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 р. № 266/94-ВР. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80.

Ключові слова: речові докази, вирішення долі речових доказів, повернення речових доказів, кримінальне провадження.
Ключевые слова: вещественные доказательства, разрешение судьбы вещественных доказательств, возвращение вещественных доказательств, уголовное производство.
Key words: material evidences, solving of the fate of the material evidences, return of the material evidences, criminal proceedings.

КРЕТ ГАЛИНА РОМАНІВНА

Івано-Франківський юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики,
кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ СТАНДАРТУ ДОКАЗУВАННЯ «ОБҐРУНТОВАНА ПІДОЗРА» ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Приводячи вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство у відповідність до міжнародних правових стандартів правосуддя, законодавець закріпив у чинному КПК України низку стандартів доказування. До їх числа входить стандарт «обґрунтована підозра», пряма вказівка на застосування якого міститься у нормах кримінального процесуального закону, присвячених врегулюванню підстав і порядку застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Так, в якості одного із загальних правил застосування заходів забезпечення кримінального провадження законодавець закріплює неприпустимість їх застосування у випадках, якщо слідчий, прокурор не доведе наявність обставин, вказаних у ч. 3 ст. 132 КПК України, у тому числі існування обґрунтова-